

AHMED FUAD BATURAY VE URFA VALİLİĞİ (1924-1928)*

Nejdet BİLGİ**

Öz

Bu çalışmada, Ahmed Fuad Baturay'ın hayatı ve beş yıla yakın süren Urfa valiliği dönemi ele alınacaktır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Urfa vilayetinin yönetimi ve durumu belirlenirken, valinin rolüne de vurgu yapılacaktır. Yeni rejimin oturtulmaya çalışıldığı yıllarda, yaklaşık 5 yıl görevde kalabilen bir valinin, başarılı görülmesi muhtemeldir. Çalışmada, Osmanlı Arşivi ve İçişleri Bakanlığı Arşivi belgeleri esas alınacaktır. Urfa, Yirminci Yüzyıl'ın başlarında Halep Vilayeti'nin üç sancağından (Halep, Maraş ve Urfa) birisiydi. Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1914 yılında ise, bağımsız sancak haline getirilmişti. 1914 yılında sancağa bağlı Urfa, Birecik, Rakka, Suruç ve Harran adlarıyla beş kaza bulunuyordu. Millî Mücadele'nin sona ermesinin ardından, bağlı veya bağımsız bütün sancaklar vilayete dönüştürüldü. Böylece Urfa da vilayet statüsü kazandı. Bu tarihlerde merkez ilçesi dışında Birecik, Suruç ve Harran kazalarından oluşuyordu. Millî Mücadele ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında valilerin önemi büyüktür. İşgalcilerle mücadeleden sonra, yeni rejimin karşılaştığı zorluklarla uğraşmışlardır. Cumhuriyet'in ilan edildiği 1923 yılında Urfa valiliğinde İsmail İzzet Bey bulunuyordu. İsmail İzzet Bey'in 9 Mart 1924 tarihinde görevden alınmasından sonra, yerine Ahmed Fuad Bey atandı. 30 Mart 1924 tarihinde başladığı bu görevde, 21 Ekim 1928 tarihine kadar, yaklaşık 4 yıl 7 ay kaldı. Daha önce çeşitli kaymakamlıklarında bulunmuş bir süre mülkiye müfettişliği yaptıktan sonra Urfa valiliğine atanmıştır. Ardından Tekirdağ, Manisa, Kastamonu ve Antalya valiliklerinde görev yapmıştır.

Anahtar Kelimeler: Urfa, Valiler, A. Fuad Baturay, Cumhuriyet, Biyografi

Abstract

Ahmed Fuad Baturay and Urfa Governorship (1924-1928)

In this study, the life of Ahmed Fuad Baturay and the governorship period of about five years of Urfa governorship will be examined. In the first years of the Republic, while the administration and status of the Urfa Province is determined, the role of the governor will also be emphasized. In

* Bu makale, 6-8 Nisan 2018'de gerçekleştirilen, "Uluslararası Osmanlı Sancağından Cumhuriyet Kentine Urfa Tarihi Sempozyumu"nda sunulmuş bildirinin gözden geçirilmiş şeklidir.

** Doç. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Muradiye-Manisa. E-posta: nejdet.bilgi@gmail.com ORCID: 0000-0002-2288-616X
(Makale Gönderim Tarihi: 08.07.2021 - Makale Kabul Tarihi: 12.10.2021)

the years when the new regime was being tried to establish, a governor who could be in office for about 5 years is likely to have been seen successful. In the paper, documents of the Ottoman Archives and the Archives of the Ministry of Interior will be taken as basis. Urfa was one of the three sancaks of Aleppo Province (Aleppo, Marash and Urfa) at the beginning of the twentieth century. In 1914, Urfa had become an autonomous sancak with five kazas under its administration, Urfa, Birecik, Rakka, Suruç, and Harran. Following the end of the National Struggle, all attached or independent sancaks were converted into vilayets. Thus, Urfa won the province status. These days, except for the central district, Birecik, Suruç and Harran districts were formed. The importance of governors is great in the first years of the National Struggle and the Republic. After the struggle with the invaders, they dealt with the difficulties faced by the new regime. Ismail Izzet Bey was in the governor of Urfa in 1923, when the Republic was proclaimed. After Ismail Izzet Bey's appointment on March 9, 1924, Ahmed Fuad Bey was appointed instead. In this mission, which started on March 30, 1924, it remained for about 4 years and 7 months until October 21, 1928. He previously served in various district governorships. After having been a property inspector for a while, he was appointed to the governor of Urfa. He then served in the governorships of Tekirdağ, Manisa, Kastamonu and Antalya.

Key Words: Urfa, Governors, A. Fuad Baturay, Republic, Biography

Giriş

Türkiye tarihinin modernleşme sürecinde atılan önemli adımlardan birisi, mülki teşkilattaki değişimdir. Tanzimat dönemindeki arayışlar, dönemin sonlarına doğru Mithat Paşa'nın girişimleriyle vilayet sistemine yöneldi. Deneme mahiyetindeki uygulamaların ardından 1871 Nizamnamesi ile ülke çapında vilayet sistemine geçildi. Bu yeni sisteme göre ülkenin mülki teşkilatı vilayetlerden oluşuyordu. Vilayetler sancaklara, sancaklar kazalara, kazalar nahiyelere ve nahiyeler de köylere bölünüyordu. Hiyerarşik sıralama böyle olmakla beraber, kazalar nahiyeye olmaksızın doğrudan köylere de bölünüyordu. Bu mülki taksimatın esasını vilayetler oluşturuyor ve vilayetlerin başında da valiler bulunuyordu. Sancaklar/livalar mutasarrıflar, kazalar kaymakamlar, nahiyeler nahiyeye müdürleri ve köyler ise muhtarlar tarafından yönetilmekteydi. Bu yönetim silsilesinin başında vali ve diğerleri de sıralı olarak valiyeye bağlı bulunuyorlardı.

Urfa, XIX. Yüzyılın sonları ile XX. Yüzyılın başlarında Halep Vilayeti'nin üç sancağından (Halep, Maraş ve Urfa) birisiydi.¹ II. Meşrutiyet'in ilanından sonra 1910 yılında müstakil sancak/liva haline getirilmiştir.² 1914 yılında sancağa bağlı Urfa, Birecik, Rakka, Suruç ve Harran adlarıyla beş kaza bulunuyordu.³ Millî Mücadele'nin sona ermesinin ardından, 1923 yılı sonlarında, mülhak veya müstakil bütün sancakların vilayete dönüştürülmesi ile Urfa da vilayet statüsü kazandı.⁴

Sancakların başında idareci olarak mutasarrıflar bulunmaktaydı. Doğal olarak Halep vilayetine bağlı veya müstakil olduğu tarihlerde Urfa da mutasarrıflar tarafından idare olunmuştur. 1923 yılı sonlarından itibaren vilayet statüsü kazanan Urfa, bu tarihten başlayarak Dahiliye Vekâlet'ine bağlı valiler tarafından idare edilmiştir. Urfa

¹ Karpat 1985, s. 132, 164.

² *Urfa Hakkında 1927*, s. 138.

³ Karpat 1985, s. 182.

⁴ *Urfa Hakkında 1927*, s. 138.

vilayetinin ilk valisi, sancakların vilayet yapıldığı tarihte Urfa'da 27 Mayıs 1923 tarihinde mutasarrıf olarak göreve başlayan İsmail İzzet Bey'dir.⁵ İsmail İzzet Bey, Aralık 1923'te Urfa'nın vilayet olmasıyla vali sıfatını kazanmış, bu görevi 10 Mart 1924 tarihine kadar yürütmüş,⁶ kısa bir süre sonra, 30 Mart 1924 tarihinde yerine Ahmed Fuad Bey atanmıştır.⁷

1. Ahmed Fuad Baturay'ın Ailesi ve Eğitimi

Sicill-i Ahval kayıtlarına göre, tam adı Hacı Ahmed Fuad'dır.⁸ Aydın'ın Çine kazası Rüşdiye Mektebi Birinci Muallimi Hacı Ramazan Rüşdü Efendi'nin oğludur. Annesi Fevziye Hanım'dır.⁹ 1883 (Mali 1299/Hicri 1300) yılında Bursa'nın Kirmasti (bugünkü Mustafakemalpaşa) kasabasında dünyaya gelmiştir. 18 Mayıs 1895'te Mekke yakınlarındaki Taif kenti Rüşdiye Mektebi'nden ve 22 Ekim 1904'te de Dersaadet İdadi Mektebi'nden aliülâlâ/pekiyi derecelerden mezun olmuştur. 8 Temmuz 1907 Tarihinde de âlâ/iyi derece ile Mekteb-i Mülkiye'den mezun olmuştur.¹⁰ Sicil kaydında bu tarih sehven 1908 olarak verilmektedir. *Mülkiye Tarihi*'nde de Mülkiye'den mezuniyeti "Temmuz 1907" olarak gösterilmekte ve 1907 mezunları arasında yer almaktadır.¹¹ Bu bilgi, özgeçmişindeki atamalara ilişkin bilgilerle de örtüşmektedir. Resmi özgeçmişinde, Arapça konuştuğu ve Fransızca'ya aşina olduğu belirtilmektedir.¹²

Oğlu Mesud Baturay'dan nakledilen bilgilere göre, Ahmed Fuad Baturay, Behiye Hanım'la evlenmiş olup, Nurhayat ve Füzuran adlarında iki kız ile Celal ve Mesud adlarında iki erkek çocuk sahibidir.¹³ Ölüm ilanındaki bilgilere göre, merhum Sıhhiye Reisi Halim Paşa'nın damadı, Maraş milletvekili Mehmed Erten ile Yozgad milletvekili Celal Arat'ın bacanağıdır.¹⁴ Klasik Türk musikisiyle uğraştığı ve çok iyi ud çaldığı da verilen bilgiler arasındadır. Ayrıca yedi kez hacı olduğu da belirtilmektedir.¹⁵

⁵ *Urfa Hakkında 1927*, s. 137-138. Hakkında bkz. Çankaya 1968-1969, III, s. 573-574.

⁶ Baltaoğlu 1998, s. 154. Kısa biyografisi için bkz. s. 311.

⁷ Baltaoğlu 1998, s. 140

⁸ Baltaoğlu 1998, s. 295'deki biyografisinde Ali Fuat olarak yanlış verilmekteyse de, bunun sehven yazıldığı, kitabın diğer kısımlarında ismin Ahmet Fuat şeklinde doğru yazılmasından anlaşılmaktadır. Eski 2000, s. 151'deki biyografisinde de adı Ali Fuat olarak yanlış verilmiştir.

⁹ BOA, *DH. SAİD*, 167/381; Çankaya 1968-1969, III, s. 1115. Eski 2000, s. 151'de de annesinin adı Remziye Hanım olarak verilmektedir.

¹⁰ BOA, *DH. SAİD*, 167/381. Sicil kaydında Mülkiye'den mezuniyet yılı, 1324 (1908) şeklinde yanlış gösterilmektedir. Eski 2000, s. 151'de ise idadiden mezuniyet tarihi 1324 şeklinde verilmektedir ki bu da hatalıdır.

¹¹ Çankaya 1968-1969, III, s. 1115. İlk valilik görevi sırasında hazırlanan kitaptaki, -muhtemelen kendisinden alınarak verilen- biyografik bilgide de 1907 yılı verilmektedir. *Urfa Hakkında 1927*, s. 138.

¹² BOA, *DH. SAİD*, 167/381.

¹³ Çankaya 1968-1969, III, s. 1116.

¹⁴ "Ölüm", *Cumhuriyet*, 3 Temmuz 1940, s. 5; "Ölüm", *Tan*, 3 Temmuz 1940, s. 2. İlanda Halim Paşa'dan başka Muallim Mehmed Ali Şevki'nin de damadı olduğunun belirtilmesi ilginçtir. Konuyla ilgili açıklayıcı bir bilgiye ulaşılamamıştır. Mehmet Ali Şevki için bkz. Avcı 2008.

¹⁵ Çankaya 1968-1969, III, s. 1116.

2. Valilik Öncesi Görevleri

Ahmed Fuad Baturay, sicil kaydına göre, Mülkiye Mektebi'nden mezun olduktan kısa bir süre sonra, 14 Ağustos 1907 tarihinde 500 kuruş maaşla Hüdavendigâr Vilayeti maiyyet memurluğuna atanmıştır.¹⁶ Sicil defterinde, atanma sebebi olarak “*Mekteb-i Mülkiye'den mezun olması*” gösterilmektedir.¹⁷ Bu görevde iken ilave memuriyet olarak, 14 Eylül 1908 – 6 Kasım 1908 tarihlerinde 300 kuruş maaşla Aziziye, 29 Ocak 1909 - 28 Şubat 1909 tarihlerinde 228 kuruş maaşla Yenişehir ve 24 Mayıs 1909 - 12 Ağustos 1909 tarihlerinde 400 kuruş maaşla Mihaliç kazaları kaymakam vekilliklerinde bulunmuştur. Buradaki görev süresi dolduğu için, 20 Kasım 1909 tarihinde maiyyet memurluğundan ayrılmıştır. Bir gün sonra 1.200 kuruş maaşla ve terfian,¹⁸ yine Hüdavendigâr Vilayeti Nüfus Müdürlüğü'nde göreve başlamıştır.¹⁹ Sicil defterinde ise, “*mahall-i tensik komisyonu kararıyla işbu nüfus müdiriyetine tayin kılındığı*” belirtilmektedir.²⁰ Yaklaşık üç ay bu görevde kaldıktan sonra, 17 Şubat 1910 tarihinde atandığı Tosya kaymakamlığı görevi için, 27 Şubat 1910 tarihinde de nüfus müdürlüğünden ayrılmıştır.²¹

Ahmed Fuad Bey, Tosya kazası kaymakamlığına Encümen-i İntihab kararıyla ve 1.500 kuruş maaşla atanmıştır. Dolayısıyla ilk kaymakamlık yeri Kastamonu vilayetinin Tosya kazasıdır. Ancak, bu görevde sekiz ay kadar bulunmuştur. Kastamonu valiliğinin arabuluculuğu ile geçici olarak 31 Ekim 1910 tarihinde mevcut maaşı ve becayiş suretiyle, Ayancık kazası kaymakamlığına nakledilmiştir.²² Valiliğin geçici olarak arabuluculuk yapmış olması, Ahmed Fuad Bey'in burada bir sorun yaşadığını akla getirmektedir. Yeni görev yeri Ayancık, bu tarihlerde aynı vilayetin Sinop sancağına bağlı bir kazadır.²³ Ahmed Fuad Bey'in Ayancık kaymakamlığı da çok uzun sürmüş sayılmaz. 13 ay sonra, 1 Aralık 1911 tarihinde buradan da yine aynı maaşı ve becayiş suretiyle, doğum yeri olan Hüdavendigâr (Bursa) Vilayeti'nin Kirmasti kazası kaymakamlığına nakledilmiştir. Yaklaşık beş ay sonra da buradan, değiştirilmesi gerektiği için 24 Nisan 1912 tarihinde aynı maaşla (1.500 kuruş) ve yine becayiş

¹⁶ BOA, *DH. SAİD*, 167/381.

¹⁷ İBSA, *Sicil Defteri*, s. [3].

¹⁸ İBSA, *Sicil Defteri*, s. [3].

¹⁹ BOA, *DH. SAİD*, 167/381.

²⁰ İBSA, *Sicil Defteri*, s. [3].

²¹ BOA, *DH. SAİD*, 167/381; Çankaya 1968-1969, III, s. 1115. Sicill-i Ahval kaydına göre, Ahmed Fuad Bey'e ait bu bilgilerin sicile kayıt tarihi 29 Ekim 1910'dur. Bu bilgiler için; Hüdavendigâr Vilayeti'nin görevleriyle ilgili olumlu hizmeti, maaş miktarları, görevden ayrılması ve resmi kesintileri içeren yazıları, Aziziye, Yenişehir ve Mihaliç kazalarının idare meclislerinin 5 Kasım 1908, 28 Şubat 1909, 20 Aralık 1909 ve 15 Mart 1910 tarihli mazbataları, nüfus tezkere-i Osmaniyesi, diplomaları ve bu son göreve atanmasına ilişkin iradat-ı seniye kaydından yararlanıldığı belirtilmektedir. Bu belgeler, 12 Eylül 1910 tarihinde Sicill-i Ahval Müdürlüğü'nde arşivlenmiştir. Bkz. BOA, *DH. SAİD*, 167/381.

²² BOA, *DH. SAİD*, 167/381. Ahmed Fuad Bey, Ayancık kaymakamlığı sırasında, 13 Aralık 1910 - 14 Ocak 1911 tarihlerinde, bir ay izin kullanmıştır. İBSA, *Sicil Defteri*, s. [10].

²³ Karpat 1985, s. 180

suretiyle Karesi (Balıkesir) sancağına bağlı Sındırgı kazası kaymakamlığına tayin olunmuştur. Bu tarihlerde emniyet ve asayiş açısından nispeten daha fazla ihtiyaç duyulduğu ve tecrübeyle, burada daha iyi hizmet göreceği anlaşıldığı için, aynı maaş ve becayiş suretiyle 24 Haziran 1913 tarihinde aynı sancağın Gönen kazası kaymakamlığına tayin olunmuştur.²⁴ “Karesi mutasarrıflığının işarı üzerine” gerçekleştirilen²⁵ bu görev değişikliği de uzun sürmemiştir. Gönen kazasındaki adliye memurlarıyla aralarında düşmanlık oluşmuş ve bu nedenle görev yerinin değiştirilmesi gerekli görülmüştür. 21 Mayıs 1914 tarihinde yine aynı nedenle ve aynı maaşla Bolu sancağının Devrek kazasına tayin edilmiştir.²⁶ Devrek kaymakamlığı sırasında, 29 Ekim- 7 Kasım 1915 tarihlerinde 1.200 kuruş (beşte bir) maaşla Bolu Sancağı Mutasarrıflığı’nı vekaleten yürütmüştür.²⁷ Bu görevi sırasında, Reşadiye-Devrek yoluyla, Zonguldak yolu inşaatı ile ilgili ciddi hizmetleri dolayısıyla Nafia Nezareti’nden 26 Ekim 1915 tarihli takdir belgesi almıştır.²⁸ Devrek’teki görevi, Ahmed Fuad Bey’in son kaymakamlık görevidir.

Ahmed Fuad Bey Devrek kaymakamı iken, 30 Ekim 1915 tarihinde 3.000 kuruş maaşla üçüncü sınıf mülkiye müfettişliğine atanmıştır. Bu görevde üç yıl kaldıktan sonra, 19 Ekim 1918 tarihinde 4.000 kuruş maaşla ikinci sınıf mülkiye müfettişliğine yükseltilmiştir. Bu görevde ise, 1 Kasım 1922 tarihine kadar dört yıl kalmıştır.²⁹ Sicil defterinde bu yükseltme hakkında şu bilgi verilmektedir: “Nizamen muayyen olan üç seneyi ikmal etmekle beraber, ehliyet ve liyakat itibarıyla de müstehak-ı terfi görülmesine mebni, sınıfı ikinciye ve maaşı bu miktara iblağ edilmiştir. Bütçe açığının kapadılması için devairce icraen ittihaz olunan tedabir-i tasarruflıye ilaveten, daha ne gibi şeyler yapılabileceğine dair Hazine’den dermeyan olunacak mütalaat ile nezaretlerin itirazat ve mülahazatını tedkik etmek üzere, askeri ve mülki ayan azasıyla vükela-yı sabıkadan beş zatdan mürekkep olarak teşkil buyurulan komisyonca, nezarete aid hususat için icra kılınacak tedkikat ve müzakerata rey-i istişariyi haiz olmak üzere iki mülkiye müfettişinin huzuru, Meclis-i Mahsus-ı Vükela kararı iktizasından bulunmuş ve bu vazife de nezaret-i celilece mümaileyhe tevdi kılınmıştır.”³⁰ Defterdeki bu bilgi, 23 Ağustos 1922 tarihini taşımaktadır. Ancak, daha sonra bu bilgi parantezle kapatılarak, devamına şu ifade ilave edilmiştir: “İstanbul devair-i merkeziyesinin Türkiye Büyük Millet Meclisi’nce lağv edilmesine mebni açıkta kalmıştır.” Bu son ifadenin, müfettişlik görevinin son bulduğu 1 Kasım 1922 tarihinden sonra, görevinin son bulduğunun belirtildiği tarihle birlikte yazılmış olması muhtemeldir. Bu tarihten itibaren açıkta kalan Ahmed Fuad Bey’e 2 Kasım 1922 - 29 Mart 1924 tarihleri arasında 1.000 kuruş mazuliyet maaşı tahsis kılınmıştır.³¹ Çankaya ise, biraz farklı bilgiler

²⁴ BOA, *DH. SAİD*, 167/381. Bu bilgilerin sicile kayıt tarihi 17 Kasım 1913’tür.

²⁵ İBSA, *Sicil Defteri*, s. [3-5].

²⁶ BOA, *DH. SAİD*, 167/381. Bu bilgilerin sicile kayıt tarihi 13 Haziran 1914’tür.

²⁷ İBSA, *Sicil Defteri*, s. [5].

²⁸ İBSA, *Sicil Defteri*, s. [8].

²⁹ İBSA, *Sicil Defteri*, s. [4-5].

³⁰ İBSA, *Sicil Defteri*, s. [5-7].

³¹ İBSA, *Müddeti Hizmet Cetveli*.

vermektedir: 28 Ocak 1923'te İstanbul Belediyesi Merkez Müfettişliği'ne, Aralık 1923'te aynı belediyenin Varidat Şubesi Müdürlüğü'ne, Ocak 1924'te de yine aynı belediyenin Birinci Sınıf Müfettişliği'ne atanmıştır. Bu görevlerdeki ehliyet ve başarısı gözönüne alınarak valiliğe yükseltildiği belirtilmektedir.³²

3. Urfa Valiliği

İkinci sınıf mülkiye müfettişi iken İstanbul Hükümeti'nin TBMM tarafından lağvedilmesi üzerine açıkta kalan Ahmed Fuad Bey'in, yeniden görevlendirilip görevlendirilemeyeceğine, “*Encümen-i Müdiran*” olarak adlandırılan bir kurul karar vermiştir. Nitekim 17 Haziran 1923 tarihinde, “*Encümen-i Müdiran*” tarafından, “*maaş ahzına ve caizülistihdam addine mani hali olmadığı anlaşılma ile caizülistihdam olduğuna*” karar verilmiş ve “*tasdik-i ali-i vekaletpenahiye iktiran etmiştir.*”³³ Yeniden görevlendirilmesinde bir engel olmadığına, 17 Haziran 1923'te karar verilmesine rağmen, bu görevlendirme ancak on aya yakın bir zaman sonra gerçekleştirilebilmiştir.

Ahmed Fuad Bey'in Cumhuriyet dönemindeki ilk mülki görevi, 9 Mart 1924 tarihinde atandığı Urfa valiliği olacaktır. 30 Mart 1924 tarihinde 8.000 kuruş maaşla başladığı bu yeni görevinde, 4 Ekim 1928 tarihine kadar yaklaşık beş yıl kalacaktır. Bu süre zarfında maaşı 1 Eylül 1927 tarihinde 9.000, 1 Kasım 1927 tarihinde 10.000 kuruşa çıkarılacaktır.³⁴

³² Çankaya 1968-1969, III, s. 1115-1116.

³³ İBSA, *Sicil Defteri*, s. [16]; İBSA, *Sicil No 1548*, s. 11.

³⁴ İBSA, *Sicil No 1548*, s. 2-3; İBSA, *Müddeti Hizmet Cetveli*.

Ahmed Fuad Bey'in Urfa Valiliği yıllarına ait bir fotoğrafı (*Urfa Hakkında 1927*)

Ahmed Fuad Bey, 1923 yılında “*Encümen-i Müdiran*” incelemesinden geçmiş olmasına rağmen, 1927 yılında bir incelemeden daha geçmek durumunda kalmıştır. 1926 yılında çıkarılan 854 numaralı, “*Mücadele-i Milliye'ye İştirak Etmeyen Memurin Hakkında Kanun*”³⁵ gereği oluşturulan Heyet-i Mahsusa tarafından yeniden incelemeye tabi tutulmuştur. Sonuçta, “*Mücadele-i Milliye'ye iştirak etmeyen memurların tetkiki ahvali hakkında teşekkül eden Heyet-i Mahsusa tarafından evrakının tetkikine nazaran hakkında 854 numaralı kanun mucibince muamele ifasına mahal görülemediğine Heyeti Mahsusaca 16 Mart 927 tarihinde müttefikan karar verilmiştir.*”³⁶ Dolayısıyla, Milli Mücadele boyunca İstanbul Hükümeti emrinde görev yapmış olmaktan dolayı önce açığa alınmış, sonra incelemeye tabi tutularak valilik görevine atanmış olmasına rağmen, bir kez daha incelemeden geçmek durumunda kalmıştır. Ahmed Fuad Bey 24 Ekim 1928 tarihli kararname ile, “*görülen lüzum-ı kati üzerine vekalet emrine alınmış*” ve 4 Kasım 1928 tarihinde Urfa Valiliği görevinden ayrılmıştır.³⁷

3.1. Valilik Döneminde Urfa

1925 tarihli *Devlet Salnamesi*'ne ve vilayetin *Sihhi ve İctimai Coğrafyası*'na göre, Urfa vilayeti Merkez kaza ile Birecik, Suruç ve Harran kazalarından oluşmaktaydı.³⁸ Daha önce Urfa'ya bağlı olan Rakka kazası ise 20 Ekim 1921 tarihli Ankara İtilafnamesi'ne göre Suriye sınırları içinde kalmıştı.³⁹ Merkez kazaya bağlı Sumatara, Baziki ve Kabahaydar nahiyeleri bulunmaktaydı. Harran kazasının Nusretiye, Birecik kazasının Nizib ve Cerablus adlı nahiyeleri bulunmaktaydı. Suruç kazasının ayrıca bağlı nahiyesi bulunmamaktaydı. Merkez kazanın nahiyelerle birlikte 327, Harran kazasının nahiyesi ile birlikte 184, Suruç kazasının 167 ve Birecik kazasının nahiyelerle birlikte 132 köyü bulunmaktaydı. Buna göre vilayetin toplam köy sayısı 810'du.⁴⁰ 1925 *Devlet Salnamesi*'ne göre vilayetin toplam nüfusu 150.052,⁴¹ *Sihhi ve İctimai Coğrafya*'ya göre, Harran kazası hariç 128.364'tür. Harran kazasının nüfusu sayılıp ilave edildiğinde 150.000'i geçeceği de tahmin olarak belirtilmektedir.⁴²

30 Mayıs 1926 tarihinde çıkarılan 877 sayılı “Teşkilat-ı Mülkiye Kanunu” ile, Siverek vilayeti kaza haline getirilirken, Urfa'ya bağlı Hilvan ve Yaylak kazaları kurulmuştur.⁴³ Kaza haline getirilen Siverek ve Viranşehir kazaları da Urfa vilayetine bağlanmıştır. Dolayısıyla, 1926-1927 tarihli *Devlet Salnamesi*, Urfa Vilayeti'nin mülki yapı açısından aldığı yeni şekli daha açık olarak vermiş olması gerekir. Bu *Devlet Salnamesi*'ne göre, Urfa vilayeti, Urfa merkez, Harran (Akçakale), Suruç (Cisr-i Suruç),

³⁵ 26 Mayıs 1926 tarihli kanun ve uygulaması hakkında bkz. Özkan 2014, ss. 416-450.

³⁶ İBSA, *Sicil No 1548*, s. 11.

³⁷ İBSA, *Sicil No 1548*, s. 11; İBSA, *Müddeti Hizmet Cetveli*.

³⁸ *Devlet Salnamesi* 1926, s. 500-501; Doktor Şefik Arif 1925, s. 11.

³⁹ Soysal 2000, I, s. 50-52.

⁴⁰ *Devlet Salnamesi* 1926, s. 500-501; Doktor Şefik Arif 1925, s. 11.

⁴¹ *Devlet Salnamesi* 1926, s. 500.

⁴² Doktor Şefik Arif 1925, s. 18.

⁴³ *Resmi Ceride*, 26 Haziran 1926, s. 1565, 1567.

Birecik, Hilvan, Viranşehir, Yaylak ve Siverek olmak üzere sekiz kazadan oluşmaktadır. Merkez kazaya Sumatar, Kabahaydar ve Baziki nahiyeleri, Harran kazasına Nusretiye nahiyesi, Yaylak kazasına Arpatayn nahiyesi ve Siverek kazasına Karakeçi (Karar), Karadağ ve Bucak nahiyeleri bağlı bulunmaktadır. Bu salnameye göre, Yaylak ve Hilvan kazaları hariç, vilayetin 183.665 nüfusu bulunmaktadır.⁴⁴

1927-1928 tarihli *Devlet Salnamesi*'ne göre de, vilayetin merkezi olan Urfa kazasıyla birlikte toplam sekiz kazası bulunmaktadır. Bu kazalar, Birecik, Harran (Akçakale), Hilvan, Suruç (Cisr-i Suruç), Siverek, Yaylak ve Viranşehir'dir. Merkez kazada Akziyaret, Payamlı, Sumatar, Kabahaydar ve Mecrihan adlı beş nahie ve toplam 290 köy vardır. Siverek kazasında Karakeçi (Karar), Karacadağ ve Bucak adlı üç nahie ve toplam 325 köy bulunmaktadır. Birecik kazasının Halfeti adlı bir nahiyesi ve 142 köyü vardır. Yaylak kazasının Baziki nahiyesi ve toplam 141 köyü vardır. Harran kazasının Nusretiye adında bir nahiyesi, 240 köyü ve 15 çiftliği bulunmaktadır. Bağlı nahiyesi bulunmayan Suruç kazasının 167 köyü, Hilvan kazasının 118 köyü, Viranşehir kazasının da 118 köyü vardır.⁴⁵ Vilayette, 1928 yılı itibarıyla toplam 8 kaza, 11 Nahie ve 1.541 köy bulunmaktadır (Harita 1).

Harita 1: 1924 Yılında Urfa Vilayeti (Doktor Şefik Arif 1925, s. [45])

⁴⁴ *Devlet Salnamesi 1926-1927*, s. 687.

⁴⁵ *Devlet Salnamesi 1927-1928*, s. 682.

1927-1928 tarihli *Devlet Salnamesi*'ne göre, Urfa vilayetinin toplam nüfusu 202.023'tür. Bu nüfusun 100.161'i kadın, 101.862'si erkektir.⁴⁶ 1927 tarihli *Urfa Salnamesi*'ne göre, vilayetin aynı yıl gerçekleştirilen genel nüfus sayımında toplam 207.183 nüfusu olduğu tespit edilmiştir. Urfa şehrinin nüfusu ise, 29.812 olarak verilmektedir.⁴⁷ Aynı salnamenin sonundaki istatistikte ise farklı sayılar yer almaktadır. Buna göre, şehrin nüfusu 35.319, vilayetin nüfusu ise 174.120'dir.⁴⁸ 1927 resmi sayım sonuçlarına göre, şehrin toplam nüfusu 29.098, vilayetin toplam nüfusu 203.595'dir.⁴⁹ Farklılıkların yerel kayıtlarla merkezi kayıtlar arasındaki farktan veya nakil hatalarından kaynaklanmış olması muhtemeldir.

3.2. Valilik Dönemindeki Çalışmaları

Ahmed Fuad Bey Urfa'ya geldikten bir süre sonra, 1924 yılında İdare-i Hususiye tarafından iki bin liradan fazla tutan bir harcama ile bir baskı makinesi alınmıştır. Sonrasında, zamanla eksikler giderilerek bir matbaa kurulmuştur. Bu matbaada *Urfa* adıyla vilayetin resmî gazetesinin ve resmi dairelerin evrakının basımı yapılmaktadır.⁵⁰ 18 Ocak 1925 tarihinde neşredilmeye başlayan resmi Urfa gazetesi, haftada bir kez olmak üzere pazartesi günleri yayınlanmaktaydı. Müdür ve yazarlığını, Nureddin Nabi Bey'in yaptığı gazete, 600 adet basılmaktaydı.⁵¹ Bu gazetenin günümüze ulaşan ve bilinen bir koleksiyonu kütüphanelerimizde bulunmamaktadır. Özel koleksiyonlarda olup olmadığını bilmiyoruz.⁵² Konumuz açısından bu gazetenin önemi şudur: Eğer bu gazete koleksiyonu günümüze ulaşabilip incelenebilseydi, hem dönemin Urfası ve hem de Ahmed Fuad Bey'in uygulamaları hakkında daha fazla bilgi sahibi olunabilirdi.

Ahmed Fuad Bey'in valilik dönemindeki faaliyetleri hakkında ulaşabildiğimiz en önemli kaynak, 1927 tarihli *Urfa Salnamesi*'dir. Bu salnameye göre, Ahmed Fuad Bey'in valiliği döneminde özellikle Urfa şehrinin bayındırlık ve imarına ağırlık verilmiştir. Bu çerçevede, Kehriz suyunun yatağı, kaynağından şehre kadar temizlenmiş ve açık yerleri kapatılmış, Cumhuriyet adını taşıyan iki güzel park yapılmış, iki tarafı ağaçlarla çevrili Cumhuriyet caddesi ile Samsat kapısından Cumhuriyet parkına giden ve kendi adını taşıyan Fuad Bey caddesi açılmıştır. Bu uygulamalarla kentin genel görüntüsünün düzeltilmesine ve temel altyapı ihtiyaçlarının karşılanmasına çalışıldığı söylenebilir.⁵³

Kentin yönetim birimleriyle ilgili imar faaliyetleri bağlamında, Muhasebe-i Hususiye (Özel İdare) ve Meclis-i Umumi (İl Genel Meclisi) binasının ve hükümet

⁴⁶ *Devlet Salnamesi 1927-1928*, s. 686.

⁴⁷ *Urfa Hakkında 1927*, s. 36.

⁴⁸ *Urfa Hakkında 1927*, s. 165, 234.

⁴⁹ *Umumi Nüfus Tahriri 1929*, I, s. 180, 182.

⁵⁰ *Urfa Hakkında 1927*, s. 138.

⁵¹ *Devlet Salnamesi*, 1926, s. 502; *Devlet Salnamesi 1926-1927*, s. 690.

⁵² *Urfa* gazetesinin sadece 2 Nisan 1928 tarihli 162. Sayısının, Av. Müslüm Akalın'ın özel arşivinde bulunduğu dair bir bilgi bulunmaktadır. Bu sayının kişiler ve yeni yazıya aktarılmış şekli için bkz. Kapaklı, 2014, ss. 256-276.

⁵³ *Urfa Hakkında 1927*, s. 137.

binasındaki valilik makamının yaptırılması ve bir kışlık tiyatro binası ile otel kısmı bulunan “*latif bir tarz-ı mimaride*” belediye binasının yaptırılması söylenebilir.⁵⁴

Kentin sosyal ve kültürel donanımı açısından yapılanlar da önemlidir. Şehirde, modern bir sineması ve dans salonları bulunan, Memurlar Kulübü, Tayyare, Hilal-i Ahmer ve Himaye-i Etfal cemiyetlerini bünyesinde barındıran Yeni Yurd binasının tadilen yaptırılması, güzel bir kütüphane binasının yaptırılması ve kurulması, Yatı Mektebi pavyonunun, Vatan, Kısas ve Karaköprü köy okullarının yaptırılması, bu yöndeki faaliyetleri arasında sayılabilir. Aynı çerçevede, Suruç kazası merkez kasabasında ilk erkek mektebinin açılması da bu çerçevede değerlendirilebilir.⁵⁵

Ahmed Fuad Bey’in vilayetin temel ulaşım ve haberleşme ihtiyaçlarını da gidermeye çalıştığı anlaşılıyor. Birecik – Halfeti - Mehr-i Said – Urfa – Ağcakale - Aligür şoselerinin yaptırılması, Urfa - Harran telgraf ve telefon, Suruç ve Birecik telefon hatlarının inşası, Urfa - Yaylak, Urfa – Hilvan - Siverek telefon şebekelerinin kurulması da bu bağlamda belirtilebilir.⁵⁶

Ayrıca, 1927 yılında başlattığı çalışmalar da vardır. Bunları; vilayet merkezinde yeni bir hükümet binasının inşasına başlanması, Mevlüd Halil Camii’nin genişletilerek tamirine başlanması, Sanatlar Ocağı için önemli bir fabrika binası vücuda getirilmesi, Urfa şehrinin elektrikle aydınlatılması için girişimlerde bulunularak işe başlanmasının sağlanması ve Harran ovasını sulamak için Fırat’tan kanal açtırmak üzere inceleme yaptırılması şeklinde sıralayabiliriz.⁵⁷

Salnamede, bu hizmetlerinden ötürü vali için şu değerlendirme yapılmaktadır: “*Bugüne kadar Urfa’nın imarına en çok hizmet eden Vali Fuad Bey’in himmetiyle şehir harab manzaradan kurtulmuş, eski kale halinden çıkmış, iktisaden yükselmesine hadim şoseleri, güzel binaları, geniş caddeleri, sevimli mesire ve manzaralarıyla saha-i umran ve terakkide kendisini beğendirebilecek latif bir şehir halini almıştır.*”⁵⁸

Ahmed Fuad Bey, Urfa Valiliği döneminde yaptığı hizmetlerden dolayı dört kez takdirname almıştır. İlk takdirnamesi 5 Ekim 1924 tarihlidir. Maarif Vekâleti’nden kendisine gönderilen 12482/0509 numaralı yazıya göre, Yatılı ilkokulun (Leyli İbtidai Mekteb) açılması ve 1.200 liralık eşyanın karşılıksız olarak okula terk edilmesindeki gayretlerinden dolayı bu takdirnameye layık görülmüştür.⁵⁹ İkinci takdirname 5 Ekim 1925 tarihlidir. Dahiliye Vekâlet’inden kendisine gönderilen 5703 numaralı yazıya göre, Siverek ve Mardin vilayetleriyle Suriye hükümeti arazisindeki sığır vebasına karşı önlemler alınması hususundaki çalışmalarından dolayı, bu takdirnameye layık görülmüştür.⁶⁰ Üçüncü takdirnamesi 4 Aralık 1926 tarihlidir. Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâlet’inden kendisine gönderilen 156/4375 numaralı yazıya göre, Memleket Hastahanesi’nin ihtiyaçlarının temini için sağlık işlerine karşı gösterdiği ilgi

⁵⁴ *Urfa Hakkında 1927*, s. 137.

⁵⁵ *Urfa Hakkında 1927*, s. 137.

⁵⁶ *Urfa Hakkında 1927*, s. 137.

⁵⁷ *Urfa Hakkında 1927*, s. 137.

⁵⁸ *Urfa Hakkında 1927*, s. 138.

⁵⁹ İBSA, *Sicil No 1548*, s. 4.

⁶⁰ İBSA, *Sicil No 1548*, s. 4.

Ahmed Fuad Baturay ve Urfa Valiliği (1924-1928)

ve çalışmalardan dolayı, takdirnameye layık görülmüştür.⁶¹ Dördüncü takdirnamesinin tarihi ise 28 Mart 1927'dir. Dahiliye Vekâlet'inin 1477/118 numarayla kendisine gönderdiği yazıda, Vilayetin imarındaki hizmetlerinden dolayı, takdirname aldığı belirtilmektedir.⁶² Bu takdirnameler Ahmed Fuad Bey'in Urfa Valiliği sırasında eğitim, sağlık, hayvan hastalıkları ve imar işlerinde dikkate değer çabalar sarf ettiğini göstermektedir.

4. Tekirdağ Valiliği

Ahmed Fuad Bey, Urfa valiliği sürerken 1927 yılı başlarında Heyet-i Mahsusa incelemesinden geçmiş ve görevine devam etmiştir. Fakat ertesi yılın sonlarına doğru, yukarıda belirtildiği gibi, kararname ile, 4 Kasım 1928 tarihinde Urfa Valiliği görevinden ayrılarak vekalet emrine alınmıştır. 5 Kasım 1928 – 27 Haziran 1929 tarihleri arasında açıkta kalmıştır.⁶³ Ardından, 28 Haziran 1929 tarihinde 10.000 kuruş maaşla Tekirdağ Valiliği'ne tayin edilmiştir. Ahmed Fuad Bey, yaklaşık bir yıl bir ay bulunduğu bu görevi, 9 Ağustos 1930 tarihine kadar yürütmüştür. 24 Temmuz 1930 tarihli kararname ile Manisa Valiliği'ne nakledilmesi kararı üzerine, 10-16 Ağustos 1930 tarihlerinde açıkta kalmıştır.⁶⁴

1 Ocak 1933 tarihinde çekilmiş bir fotoğrafı (İBSA)

⁶¹ İBSA, *Sicil No 1548*, s. 4.

⁶² İBSA, *Sicil No 1548*, s. 4.

⁶³ İBSA, *Sicil No 1548*, s. 3b; İBSA, *Müddeti Hizmet Cetveli*.

⁶⁴ İBSA, *Sicil No 1548*, s. 3; İBSA, *Müddeti Hizmet Cetveli*.

5. Manisa Valiliği

Ahmed Fuad Bey'in Manisa Valiliği'nde bulunduğu tarih aralığı, 17 Ağustos 1930 – 8 Haziran 1933'tür. Yaklaşık üç yıl kaldığı Manisa'da, yine aynı maaşı almıştır.⁶⁵ Bu dönem zarfında iki kez takdirname almaya hak kazanmıştır. İlk takdirnamesi 4 Mart 1933 tarihlidir. Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâlet'inin yazısına göre, bataklık kurutulması hususundaki değerli çalışmalarından dolayı verilmiştir.⁶⁶ İkinci takdirnamesi ise 15 Mayıs 1933 tarihlidir ve Ziraat Vekâlet'inin 2387/10137 numaralı yazısına göre, hayvan ırkının ıslahı hususundaki çalışmalarından dolayı takdire layık görülmüştür.⁶⁷

6. Kastamonu Valiliği

9 Haziran 1933'te Manisa Valiliği'nden ayrılan Ahmed Fuad Bey, 29 Haziran 1933 tarihine kadar görev değişikliği dolayısıyla açıkta kalmıştır. 24 Mayıs 1933 tarihinde 10.000 kuruş maaşla tayin edildiği Kastamonu valiliğinde, 30 Haziran 1933 – 13 Eylül 1934 tarihlerinde görev yapmıştır.⁶⁸

Kastamonu valiliği döneminde, eğitim alanında yatılı köy mekteplerinin kurulmasına, inşaatı yarım kalan okul binalarının tamamlanmasına; sağlık alanında Devlet Hastanesi'nin kapasitesinin artırılmasına çalışmıştır. 9 Aralık 1933'te kurulan Avcılar Kulübü'nün kurucu başkanlığını yapmış, kulüp üyeleriyle sürek avına katılmıştır. Vilayet ölçeğinde yol çalışmalarına önem vermiş, ilçelerdeki köprü, menfez gibi inşaatların denetimini yapmış, şehrin su ihtiyacını karşılamak için Turşucu suyunun getirilmesine valilik bütçesinden destek verilmesini sağlamıştır. Vilayet binasının önünün düzenlenmesi, stadyum inşaatının tamamlanarak 17 Ağustos 1934 tarihinde açılması, onun döneminde gerçekleşmiştir. Vilayet ekonomisine katkısı dolayısıyla, fidanlığa önem vererek numune çiftliği kurulmasına yönelik girişimde de bulunmuştur.⁶⁹

Bu görevi sırasında Maarif Vekaleti tarafından, 7 Ekim 1934 tarihinde takdirname ile ödüllendirilmiştir. Buna göre, vilayet eğitiminin yükselmesi için yaptığı çalışmalar ve harcadığı çabalar dolayısıyla takdire layık görülmüştür.⁷⁰

7. Umumi Müfettişlik Başmüsavirliği

Ahmed Fuad Bey 25 Ağustos 1934 tarihinde, 2/1143 numaralı kararname ile, 12.500 kuruş maaşla Birinci Umumi Müfettişlik Başmüsavirliği'ne atanmıştır. 30 Eylül 1934 tarihinde başladığı bu görevini, 3 Mart 1936 tarihine kadar yürütmüştür. 21 Ocak 1936 tarihinde, 3907 numaralı kararname ile aynı maaşla, bu kez Dördüncü Umumi Müfettişlik Başmüsavirliği'ne tayin edilmiştir. Bu görevde, 10 Mart 1936 – 13 Ocak

⁶⁵ İBSA, *Sicil No 1548*, s. 3; İBSA, *Müddeti Hizmet Cetveli*.

⁶⁶ İBSA, *Sicil No 1548*, s. 4.

⁶⁷ İBSA, *Sicil No 1548*, s. 4.

⁶⁸ İBSA, *Sicil No 1548*, s. 3; İBSA, *Müddeti Hizmet Cetveli*.

⁶⁹ Eski, 2000, s. 152-153.

⁷⁰ İBSA, *Sicil No 1548*, s. 4.

1939 tarihleri arasında bulunmuştur. İki görev arasındaki değişiklik döneminde 4-6 Mart 1936 tarihlerinde açıkta kalmıştır.⁷¹

8. Antalya Valiliği, Emekliliği ve Ölümü

Ahmed Fuad Bey'in son görev yeri Antalya Valiliği olmuştur. 28 Aralık 1938 tarihli ve 10119/116 numaralı kararname ile atandığı Antalya Valiliği'nde, 20 Ocak 1939 – 20 Şubat 1940 tarihlerinde görev yapmıştır. Bu görevde iken, 25 Mayıs 1939 tarihinde maaşı 15.000 kuruşa çıkarılmıştır. 20 Şubat 1940 tarihli ve 12878 numaralı kararname ile de emekli olmuştur.⁷²

Çankaya'nın, oğlu Mesud Baturay'dan naklettiği bilgilere göre, Ahmed Fuad Baturay, emekli olarak oturmakta olduğu İstanbul'da, 2 Temmuz 1940 tarihinde vefat etmiştir.⁷³ Hakkındaki ölüm haberine göre, Şişli Sıhhat Yurdu'nda vefat etmiştir. Cenazesinin de, 3 Temmuz'da Nişantaşı'ndaki Teşvikiye Camii'nden kaldırılacağı belirtilmektedir.⁷⁴ Mezarı, İstanbul – Feriköy Mezarlığı'nda 17. Ada, 1066 numaralı parseldedir.⁷⁵

9. Ahmed Fuad Bey ve Vilayet Yıllıkları

Ahmed Fuad Bey'in biyografisinde musikişinas olduğu belirtilmektedir. Fuad Bey bu sanatkâr özelliğinin yanında, bilgiye ve bilgilenmeye de önem verdiği anlaşılmaktadır. İlk valilik görevine başlar başlamaz, Urfa'da bir matbaa kurması ve bir gazete yayınlamaya başlaması dikkat çekicidir. Özellikle Urfa, Manisa ve Kastamonu valilikleri sırasında, vilayete ilişkin hemen her türden bilginin yer verildiği yıllıklar hazırlatıp yayınlaması ise, bilgiye ve bilgilenmeye verdiği öneme işaret eder. Salname, yıllık veya mecmua olarak tanımlanan bu kitaplar, ilgili vilayetlerin tarihi hakkında, en önemli kaynaklar arasında yer almaktadırlar. Ahmed Fuad Bey'in vali olarak bu kitaplardan bazılarında yazdığı sunuşlar, bu bakımdan önemlidir. Sırasıyla Urfa, Manisa ve Kastamonu vilayetleri hakkında yazılan bu kitaplardan ilk ikisinde sunuş yazısı bulunmaktadır. Bunları ana hatlarıyla gözden geçirmek, ne yapmaya çalıştığını anlamak açısından fikir verebilir. Kitaplardan ilki Urfa'ya ait salnamedir. Kitabın mukaddimesinin altında, 24 Kasım 1927 tarihi ve "Urfa Valisi Fuad" imzası bulunmaktadır. Fuad Bey mukaddimede şunları söylemektedir:

"Büyük inkılabımızdan sonra fikren, ruhen yükselen; medeni mevcudiyetler içinde hürriyetini, hakk-ı hayatını sezen vilayetlerimiz halkını birbirine tanıtmak ve aralarında içtimai rabıtalara tahkime çalışmak vatan mefhumunun icab ettiği bir zarurettir. Mesud inkılabımızın üzerinden zaman geçtikçe bu zaruretin kıymet ve ehemmiyetinin daha ziyade takdir edileceğinde şüphe yoktur.

⁷¹ İBSA, *Sicil No 1548*, s. 3; İBSA, *Müddeti Hizmet Cetveli*.

⁷² *T. C. Resmi Gazete*, 26 Şubat 1940, s. 1; İBSA, *Sicil No 1548*, s. 3, 3b; İBSA, *Müddeti Hizmet Cetveli*. Çankaya 1968-1969, III, s. 1116'da Antalya valisi iken Mart 1940'da emekliye ayrıldığı belirtilmektedir.

⁷³ Çankaya 1968-1969, III, s. 1116.

⁷⁴ "Ölüm", *Cumhuriyet*, 3 Temmuz 1940, s. 5; "Ölüm", *Tan*, 3 Temmuz 1940, s. 2.

⁷⁵ Çankaya 1968-1969, III, s. 1116.

Cenub hududundaki vilayetlerimiz arasında mevkian ehemmiyet-i mahsusayı ve tarihan şamil bir şöhreti ve her türlü terakki ve umrana büyük kabiliyeti haiz bulunan “Urfa” şehri ve vilayeti hakkında umumi ve sahih malumatı muhtevi bir eserin vücuda getirilmesini vilayete geldiğim gündün beri tasavvur etmekte idim.

1927 senesi Meclis-i Umumisi ictimasında tafsilen izah edilen bu tasavvuratım, aza-yı muhteremenin tasvibine mazhar olmuş ve binaenaleyh Urfa hakkında tabii, coğrafi, ictimai, iktisadi, tarihi, mülki malumatı muhtevi bir eserin tahrir ve tabii için icab eden tahsisat kabul edilmişdi.

Muallim Rasim Nabi ve Matba-i Vilayet Müdürü Nureddin Nabi Beylerin mesaisiyle vücuda gelen bu eserin tertib ve tedkika aid noksanları Vilayet Müftisi Hasan Efendi ile Muhasebe-i Hususiye Müdürü Bahaeddin ve Hocazade Şükrü Beylerden müteşekkil heyet tarafından ikmal edildi.

Bu eserde istihdaf edilen gaye, vilayetin ahval-i umumiyesini bütün vatandaşlara tanıtılmaktır.

Memleketin hayat-ı irfanına yeni bir devre-i inkılab açan Cumhuriyetimize ve onun banisi büyük halaskârımıza nihayetsiz şükranlarımı takdim ile mübahiyim.”⁷⁶

Ahmed Fuad Bey, her şeyden önce vilayetlerin birbirlerini tanımalarına ve bağlarının kuvvetlenmesine vesile olacak bir bilgi kaynağına ihtiyaç olduğunu hissetmiş. İkinci olarak, vilayet hakkında sağlıklı bir bilgi kaynağı oluşturulmasına çalışmış. Bunun için de konuyu o tarihlerde en iyi bildiğini düşündüğü kişilere havale etmiş. Ama bununla yetinmemiş. Urfa’yı bilen başka şahsiyetlere de bunların hazırladıkları metni ikmal ettirmiş ve basımını gerçekleştirmiş. Bu salname, bugün dönem hakkında başvurulabilecek birkaç önemli kaynaktan birisi durumundadır.

Ahmed Fuad Bey, Urfa valiliğinden sonra, 1930-1933 yıllarında valiliğini yaptığı Manisa’da da benzer bir kitabın yayımlanmasını sağlamıştır. 1932 yılında yayımlanan kitabın “Başlangıç” kısmı, 11 Ocak 1932 tarihini ve Manisa Valisi A. Fuat imzasını taşımaktadır. Vali burada şunları söylemektedir: “Zengin ve münbit araziye ihtiva eden Manisa vilayetinin tarihi, coğrafi, idari, iktisadi malumatını cami bir kitabı bulunmaması erbab-ı tetkik için büyük bir noksan teşkil ediyordu.

Bu noksanı telafi maksadiyle 1931 senesi bütçesini müzakere için toplanan umumi vilayet meclisi heyet-i muhteremesinden (bahs ettiğim noksanı telafi için) tahsisat vaz’ını teklif etmiştim. Meclis heyet-i umumiyesi bu teklifimi memnuniyetle kabul etti. Bu eser, bu teklif ve kararın netice-i muhassalasıdır.

Manisa vilayetini tanımayan her vatandaş, bu kitabı mütalea ettiği zaman içinde kendisini tatmin edebilecek heman her türlü malumatı bulabilecektir.

Eserde noksanlar olmadığını iddia etmem. Fakat çok büyük bir ihtiyaca cevap verdiği de muhakkaktır.

Manisa vilayeti idare-i hususiyesinin yardımı ile vücuda gelen bu eseri takdim ederken memleket hesabına bir hiss-i iftihar duymaktayım.”⁷⁷

⁷⁶ *Urfa Hakkında 1927*, s. [3]

⁷⁷ *T.C. Manisa 1932*, s. 3.

Bu ifadelerden anlaşılacağı gibi, kitap Manisa hakkında hemen her türlü bilgiyi içeren bir kaynak olması maksadıyla hazırlanmıştır. Kitap, Manisa Vilayet Encümeni başkatibi Ferit Bey tarafından toplanarak yazılmıştır.⁷⁸

Tespit edebildiğimiz kadarıyla Ahmed Fuad Bey'in valilik görevi yaptığı ve salname veya yıllık yayımlanmasını sağladığı üçüncü vilayet Kastamonu'dur. Cumhuriyet'in onuncu yılı hatırasına yayımlanan kitapta, Ahmed Fuat Bey'in bir sunuş yazısı bulunmamaktadır. Kitapta son vali olarak kendisinin bir fotoğrafı ve altında Kastamonu'ya geldiği tarih (30 Haziran 1933) verilmektedir.⁷⁹ Kitabın ikinci iç kapağında, "*Onuncu cümhuriyet bayramı hatırası olarak vilayet makamı tarafından toplattırılan ve tarihi, coğrafi, idari, zirai, iktisadi malumat veren Kastamonu Yıllığı*" yazmaktadır. Bu açıklamalı başlıktan anlaşıldığı kadarıyla, kitap valinin isteği ile hazırlanmıştır. Kitabın içerik olarak hem Urfa'daki salnameye, hem de Manisa'daki kitaba benzemiş olması, Vali Ahmed Fuad Bey'in hazırlanmasında ve içeriğinin belirlenmesinde rolü olduğuna işaret ettiği kanısındayız. Ancak, ilk ikisinde olduğu gibi, bu kitapta ne hazırlayanların adı ne de valinin sunuş yazısı bulunmaktadır. Valinin aynı yılın ortalarında göreve başlamasından ötürü, biraz aceleyle toplattırılmış olduğu da söylenebilir.

Bu yıllık tarzı kitapların yayımlanması Ahmed Fuad Bey'in aynı zamanda bilgiye değer ve önem veren bir vali profiline sahip olduğunu da göstermektedir.

Sonuç

Cumhuriyet dönemi Urfa'sının ikinci valisi olan Ahmet Fuat Bey, yaklaşık beş yıl aralıksız bu görevde kalmıştır. Bu görev aynı zamanda kendisinin ilk valilik görevidir. 9 Mart 1924 tarihinde atandığı valilik görevinden, 4 Kasım 1928 tarihinde ayrılmıştır. 4 yıl 8 aya yakın bir süre bu görevde kalması, çalışmalarının takdir görmesiyle ilişkili olsa gerektir. Ayrıca, Cumhuriyet döneminde Urfa'da en uzun süre görevde kalan üçüncü validir. Ahmed Fuat Baturay'ın, yukarıda da belirtildiği gibi, özellikle vilayet merkezindeki imar ve bayındırlık faaliyetleriyle kentin çehresini değiştirdiği söylenebilir. Daha modern ve yaşanılabilir bir vilayet merkezi oluşturma çabalarının dışında, vilayet içi haberleşme ve ulaşım sorunları için de çalıştığı anlaşılmaktadır. Vilayetin eğitim ve kültür alanına katkıları da dikkate değerdir.

Ahmed Fuad Baturay, mülki amirliğin kaymakamlık, daire müdürlüğü ve mülkiye müfettişliği evrelerini II. Meşrutiyet döneminde tamamlamıştır. Cumhuriyet döneminde ise sırasıyla Urfa, Tekirdağ, Manisa, Kastamonu ve Antalya valiliklerinde bulunmuştur. 1934-1936 yıllarında Birinci Umumi Müfettişlik Başmüsavirliği, 1936-1939 tarihlerinde de Dördüncü Umumi Müfettişlik Başmüsavirliği yapmıştır. Son görevi, 1939-1940 yıllarında bulunduğu Antalya valiliğidir. Bu görevde iken 20 Şubat 1940 tarihli kararname ile emekli olmuştur. Aradan çok bir zaman geçmeden, emekli olarak bulunduğu İstanbul'da, 2 Temmuz 1940 tarihinde ve 57 gibi genç sayılabilecek bir yaşta hayata veda etmiştir.

⁷⁸ T.C. Manisa 1932, s. 262-263.

⁷⁹ 10'uncu Cümhuriyet 1933, s. 283.

Nejdet Bilgi

Cumhuriyet'in ilk yıllarının bütün zorluklarına rağmen, Ahmed Fuad Baturay'ın görev yaptığı yerlerde ve özellikle ilk valilik görevinde bulunduğu Urfa'da hizmet üretme çabası dikkat çekicidir. Dönemin başarılı valileri arasında yer aldığı da söylenebilir. Görev yaptığı vilayetlerin sıradan bir yöneticisi olmak yerine, iz bırakan bir kişilik olmayı, bunu da sadeliğin dışına çıkmadan yapmayı tercih ettiği anlaşılmaktadır. Bu tutumunu, ülkeye hizmet etme isteği ve çabasının, kültür insanı olma özelliği ile zenginleşmesi olarak görmek de mümkündür.

KAYNAKLAR

a. Arşiv Belgeleri

- BOA, *DH. SAİD*, 167/381 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, *Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahval Defterleri*, 167/381.
- İBSA, *Sicil Defteri* İçişleri Bakanlığı Sicil Arşivi, *Sicil Defteri*.
- İBSA, *Müddeti Hizmet Cetveli* İçişleri Bakanlığı Sicil Arşivi, *Müddeti Hizmet Cetveli*.
- İBSA, *Sicil No 1548* İçişleri Bakanlığı Sicil Arşivi, *Sicil No 1548*.

b. Yayınlar

- 10'uncu Cümhuriyet 1933 *10'uncu Cümhuriyet Bayramı Hattırası Kastamonu Yıllığı*, Vilayet Matbaası, Kastamonu.
- Devlet Salnamesi 1926 *1925-1926 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi*, Matbaa-i Amire, İstanbul.
- Avcı 2008 Nazmi Avcı, "Mehmet Ali Şevki (Sevündük)", *Türkiye'de Sosyoloji*, I, Ed. Çağatay Özdemir, Siyasal, Ankara, s. 331-357.
- Baltaoğlu 1998 Ali Galip Baltaoğlu, *Atatürk Dönemi Valileri (29 Ekim 1923-10 Kasım 1938)*, Ocak Yayınları, Ankara.
- Çankaya 1968-1969, III Mücellidoğlu Ali Çankaya, "Son Asır Türk Tarihinin Önemli Olayları ile Birlikte" *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, C. III, Baha Matbaası, Ankara.
- Doktor Şefik Arif 1925 Doktor Şefik Arif, *Türkiye'nin Sıhhi ve İctimai Coğrafyası Urfa Vilayeti*, Kağıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi, İstanbul, 1925-1341.
- Eski 2000 Mustafa Eski, *Kastamonu Valileri 1838-2000*, Kastamonu Valiliği İl Özel İdare Müdürlüğü Yay., Ankara.
- Kapaklı 2014 Kemal Kapaklı, *Urfa Basın Tarihi ve Yerel Gazetecilik*, ŞURKAV, Şanlıurfa.
- Karpat 1985 Kemal H. Karpat, *Ottoman Population 1830-1914 Demographic and Social Characteristics*, The University of Wisconsin Press, Wisconsin.
- "Ölüm", *Cumhuriyet*, 3 Temmuz 1940, s. 5.
- "Ölüm", *Tan*, 3 Temmuz 1940, s. 2.
- Özkan 2014 Asaf Özkan, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Askeri ve Mülki Bürokraside Taşfiyeler Askeri ve Mülki Heyet-i Mahsusalar*, AAM, Ankara.
- Resmi Ceride*, 26 Haziran 1926.
- Soysal 2000, I İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920 - 1945)*, I, TTK, Ankara.

Nejdet Bilgi

- T.C. Manisa* 1932 *T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Tabii, Coğrafi, Tarihi, İdari, İktisadi, İctimai Malumatı Cami Mecmuadır, Vilayet Hususi İdaresi, İzmir* 1932.
- T. C. Resmî Gazete*, 26 Şubat 1940.
- Umumi Nüfus Tahriri* 1929, I Türkiye Cumhuriyeti Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, 28 Teşrinievvel 1927 *Umumi Nüfus Tahriri Mufassal Neticeler*, Fasitül I, Hüsnütabat Matbaası, İstanbul 1929.
- Devlet Salnamesi 1926-1927* *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927*, Matbuat Müdiriyet-i Umumiyesi, (yty).
- Devlet Salnamesi 1927-1928* *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928*, Matbuat Müdiriyet-i Umumiyesi, (yty).
- Urfa Hakkında* 1927 *Urfa Hakkında Tabii, Coğrafi, İctimai, İktisadi, Tarihi, Mülki Malumatı Cami' Salname 1927*, İlhami-Fevzi Matbaası, İstanbul [ty].

SUMMARY

This study deals with Ahmed Fuad Baturay's life and his governorship of Urfa which lasted nearly five years; and aims to shed light on Urfa province's administration and overall position, with an emphasis on the role of the governor. During the period in which the new regime was still being adapted, it is likely that a governor being able to hold Office for about fiive years would have been a success story. This study's main source is the documents found in the Ottoman Archive and the archive of Ministry of Interior.

In early 20th century, Urfa was one of the three *sancaks* of Aleppo Province along with Aleppo and Marash. But when the WWI started in 1914, Urfa had become an autonomous *sancak* with five *kazas* under its administration, Urfa, Birecik, Rakka, Suruç, and Harran. After the end of Turkish War of Independence, all *sancaks*, independent or otherwise, were turned into provinces. Urfa was thus given provincial status. At that time, Urfa had four *kazas*: Birecik, Suruç, Harran, and its eponymous capital *kaza*. In 1926, Siverek and Viranşehir *kazas* were connected to Urfa and two additional *kazas* named Hilvan and Yaylak were created. The population of the province in 1925 was 150,052 and it increased to 203,595 in 1927 partly thanks to the expansion of the administrative area.

During the War of Independence and in the first few years after the foundation of the Republic, governors had an important role. Dealing with the obstacles faced by the new regime was of utmost importance after the fight against foreign military occupation. The governors of Urfa during the war of Independence were, in chronological order, Ali Rıza Bey, Hüsrev Bey, Ahmed Tevfik Bey, and Kadri Bey. The fact that four different governors held office over a span of four years hints at the troubles of that time period. In 1923, when the Republic was proclaimed, İsmail İzzet

Ahmed Fuad Baturay ve Urfa Valiliği (1924-1928)

Bey was in the governorship of Urfa. İsmail İzzet Bey was then relieved of his duties on March 9, 1924 and was subsequently replaced with Ahmed Fuad Bey, who became the second governor of Urfa after the establishment of the Republic and held his office for 4 years and 7 months, from March 30, 1924 to October 21, 1928. Ahmed Fuad Bey was an alumnus of Mektebi Mülkiye. Prior to his service as Urfa's Governor, Ahmed Fuad Bey served as a district governor of the following provincial districts, listed chronologically: Tosya, Ayancık, Kirmastı, Sındırgı, Gönen, and Devrek. He worked as civil inspector before being appointed to his first gubernatorial office as Urfa's governor.

According to the records of Sicill-i Ahval, Ahmed Fuad Baturay was born in 1883 in the town of Kirmastı (Mustafakemalpaşa) in Bursa, graduated from secondary school in 1895, high school in 1904 and Mülkiye in 1907. Records indicate that he spoke Arabic and was familiar with French. He has four children, two girls and two boys. He was interested in classical Turkish music.

Between 1907 and 1910, he held various civil service positions. In 1910-1915, he served in the district governorships of Tosya, Ayancık, Kirmastı, Sındırgı, Gönen and Devrek, respectively. He worked as a third-class civil inspector in 1915-1918 and as a second-class civil inspector in 1918-1922. Ahmed Fuad Bey, who remained open between 1922-1924, was appointed as the governor of Urfa in 1924. Within the framework of the examinations made about the civil servants who did not participate in the National Struggle, it was examined twice in 1923 and 1927.

In the years he took office, Urfa province consisted of four districts. With the addition of two districts and the establishment of two new districts in 1926, this number increased to eight. Among his first works was the establishment of a printing house and the publication of an official newspaper under the name of Urfa. The Urfa Yearbook, which he published in 1927, is also noteworthy. This yearbook is an important source not only for the cultural life of Urfa, but also for the period he served. According to the yearbook, it is understood that during the governorship of Ahmed Fuad Bey, he gave particular importance to the public works and development of the city of Urfa. He gave importance to water, road and park services and the construction of new public buildings. He tried to improve the general image of the city. He has ensured the opening of new schools for education and provided support to associations engaged in social and cultural activities. He tried to improve the transportation and communication infrastructure between the center and the districts. He also became the initiator of some services to be continued after him. He received four certificates of appreciation for his services such as opening educational institutions, fighting against animal diseases, interest in health services and public works.

Ahmed Fuad Bey remained in the open for about a year after Urfa. Then he was the governor of Tekirdag in 1929-1930. After serving here for about a year, he was appointed to the governorship of Manisa. In Manisa, where he stayed for about three years, he received two certificates of appreciation for his services. After Manisa, he was the governor of Kastamonu for more than a year in 1933-1934. After Kastamonu, he worked as the First and then the Fourth General Inspector General Counselor between 1934-1939. Ahmed Fuad Baturay's last assignment was the governorship of Antalya,

Nejdet Bilgi

where he stayed for about a year in 1939-1940. Baturay, who retired on February 20, 1940, died on July 2, 1940, about six months later, and was buried in Feriköy Cemetery the next day.